

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора філософських наук, професора кафедри філософії і педагогіки
Київського національного університету культури і мистецтв

Печеранського Ігоря Петровича

на дисертаційну роботу аспіранта кафедри культурології

Харківської державної академії культури

Жукова Владислава Валерійовича

«Реаліті-шоу в українському телевізійному просторі: культурологічний аспект
творення»

представлену до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
«Гуманітарні науки» за спеціальністю 034 «Культурологія»

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Хотілося б почати з гіпотези Девіда Граціана, що він її висловив у статті «Неолібералізм і реалії реаліті-шоу» (2010) та яка, на нашу думку, має неабияку евристичну цінність: становлення і розвиток реаліті-шоу зумовили поп-культурний ландшафт початку XXI століття. До слова, цей медіаформат або жанроформу й досі деякі соціологи та критики сприймають скептично, подекуди навіть негативно, не припиняючи викривати їхні «грубі маніпуляції та токсичні тропи», втім попри антипатію до реаліті-шоу, воно все ж «підкорило культуру» (Джуді Берман) та міцно закріпилося як її невід'ємна складова. Лише кілька відомих статистичних показників, які це підтверджують: впродовж 2000-2005 рр. у прайм-тайм вийшло понад 750 реаліті-шоу; 41% людей у віці 25-34 років дивляться реаліті-шоу у Великобританії; близько 44% дорослих американців визнають реаліті-шоу своїм улюбленим розважальним форматом; реаліті-шоу «Big Brother» транслювалося у понад 54 країнах світу; у 2019 р. в середньому 41,6 мільйона глядачів дивилися серіал «Америка має талант»; з моменту прем'єри у 2010 р. «The Voice» ініціював кар'єрний ріст понад 400 виконавців; станом на 2021 р. франшиза «Холостяк» нараховувала понад 40 сезонів у всіх

спін-оффах; до 2022 р. програми реаліті-шоу становили 5 із 10 найпопулярніших програм Netflix у світі тощо.

Станом на червень 2023 р. аналітики та медіаексперти констатували, що в сучасній індустрії розваг захоплення реаліті-шоу не спадає, воно «зберігає свої рейтинги завдяки різноманітності тем, звабі вуайеристських розваг й вродженої схильності до драми та інтриги». Поки окремі дослідники пишуть, що попри новизну цього формату щодо традиційних ігрових форм театру та кіно, реаліті-шоу не спричинили революції телебачення, численні опитування підтверджують стабільно високу популярність цієї жанроформи, що перетворює її на актуальну та впливову складову сучасної поп-культури або, як зазначає автор дисертації, пост-постмодерної культури.

На українському телебаченні реаліті-шоу теж були широко представлені чи не на всіх каналах до повномасштабного вторгнення. Серед ТОП телевізійних шоу нашої країни виділимо «Холостяк», «Голос країни», «Щасливі за сім днів» та «Детектор брехні». Рік тому основні канали працювали за схемою єдиного каналу цілодобового телемарафону «Єдині новини» з невеликими вкрапленнями розважального контенту. За майже два роки ситуація кардинально змінилася. Якщо частина каналів продовжує транслювати телемарафон, то інші пропонують глядачеві альтернативний розважальний контент. Прем'єрні проекти та нові сезони улюблених шоу готують канали "Дім", ТЕТ, ICTV2 та "1+1 Україна", а деякі вже підготували.

Враховуючи вищесказане, тема дисертаційної роботи Жукова В.В. «Реаліті-шоу в українському телевізійному просторі: культурологічний аспект творення» є актуальною, а проведене дослідження значущим та важливим з теоретичної та практичної точки зору.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до комплексної науково-дослідної теми ХДАК «Вітчизняна та світова культура: історико-теоретичні аспекти» (Державний реєстраційний номер № 0109U000511). Вона є складовою теми кафедри культурології «Проблеми історії та теорії культури».

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Дослідження ґрунтується на достатній за обсягом джерельній базі, тоді як достовірність отриманих в дисертації результатів забезпечені вірним методологічним підходом.

Коректно сформульовані мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, які корелюються зі змістом роботи.

Вітається спроба автора проаналізувати реаліті-шоу як жанроформу саме з культурологічної точки зору, «встановити кореляцію між соціальними та культурними перетвореннями в історичному контексті та змінами за темами та цілями реаліті-шоу, виявити культурні архетипи в наборі персонажів реаліті-шоу та їх національну специфіку» (с. 3), а також розкрити на прикладі даного морфологічного утворення характерні ознаки пост-постмодерної аудіовізуальної культури початку ХХІ ст.

Аргументовано та цілком слушно з'ясовано під час аналізу історіографії проблеми про «недостатність досліджень на культурологічному рівні реаліті-шоу як новітнього морфологічного утворення аудіовізуальної культури» (с. 33).

Обраний В. Жуковим мультидисциплінарний методологічний вектор, в рамках якого використані соціокомунікативний та культурологічний підходи, соціокультурний та історико-порівняльний методи, методи герменевтичного, структурно-функціонального та типологізації, мистецтвознавчий і аксіологічний підходи, дозволив «не тільки проаналізувати та описати культурологічний аспект творення, а і систематизувати накопичені знання, надати прогнози щодо подальшого розвитку реаліті-шоу і культури в цілому» (с. 49).

Логіка викладу матеріалу дотримана на належному рівні та допомагає послідовно перейти від реаліті-шоу як жанроформи сучасної аудіовізуальної культури та інструменту творення культури пост-постмодерну, враховуючи композиційну побудову та художні засоби виразності, до генези та національних особливостей реаліті-шоу.

Таким чином, сучасний методичний рівень роботи, відповідність добору матеріалу критеріям репрезентативності, висока інформативність використаних методів дослідження та адекватність культурологічного аналізу дозволяють вважати результати дослідження, наукові положення, висновки і рекомендації достовірними та науково обґрунтованими.

4. Новизна дослідження та одержаних результатів відповідає заявленому рівню роботи, викладена доступно і обґрунтовано.

Автором вперше обґрунтовано культурологічне визначення поняття реаліті-шоу як жанроформи, яка основана на реальності, провокує, спостерігає та супроводжує конфліктні ситуації та має на меті висвітлювати емоції людини та торкатись її приватного життя та визначені засадничі риси реаліті-шоу, їх гібридна (з іншими телевізійними та кіножанрами) та дисипативна природа, що пов'язана зі слабкою драматургічною структурою та гнучкою адаптацією до навколишнього середовища та виробничого процесу. Розроблена авторська класифікація за цілями реаліті-шоу, яка виявляє основні ознаки культури після-постмодерну першої чверті ХХІ ст. Розширені наукові дані щодо композиційної будови реаліті-шоу та надані прогнози відносно подальших змін у структурі оповідності екранних творів в аудіовізуальній культурі поч. ХХІ ст., а також стосовно основних етапів поширення реаліті-шоу в українському телевізійному просторі. Науково обґрунтовано наявність нової форми оповідності в рамках реаліті-шоу пост-постмодерної доби, де в центрі може перебувати не одна особа, а група людей, організаційним принципом взаємодії яких є «екшн», підсилений кліповою подачею матеріалу та короткими аудіовізуальними формами, властивими соціальним медіаплатформам в Інтернеті.

5. Практичне значення результатів дослідження.

Представлені автором результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі культурно-мистецьких та технічних закладів вищої освіти, що вже і робиться автором дисертаційного дослідження під час викладання дисциплін, пов'язаних з аудіовізуальним мистецтвом і виробництвом.

Результати досліджень впроваджено в практику телевізійної роботи, як безпосередньо при зйомках реаліті-шоу «Хата на тата» (СТБ) як режисера, так і під час викладання автором впродовж двох років навчальних дисциплін «Техніка та технологія цифрової зйомки», «Техніка та технології відео монтажу», «Технології кіно та розважальної індустрії» у Харківському національному технічному університеті радіоелектроніки. Також варто врахувати розробку автором власного реаліті-шоу «Ты-артист!» (Свідоцтво про реєстрацію авт. права №82541 від 26.10.2018 Міністерства економічного розвитку і торгівлі України).

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Ознак фальсифікації, компіляції, плагіату та інших порушень норм академічної доброчесності, наукової етики та моралі не встановлено. Вибір наукового напрямку, проблеми, теми наукового дослідження, постановка наукових завдань та питань, які треба розв'язати, свідчить про належний рівень методологічної культури здобувача.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї і напрацювання автора, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей автора.

7. Характеристика оформлення та змісту дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Жукова В.В. «Реаліті-шоу в українському телевізійному просторі: культурологічний аспект творення» написана за класичними принципами. Дисертація складається зі Вступу, трьох розділів, Висновків, Списку використаних джерел, Додатків. Обсяг основного тексту дисертації – 190 сторінок. Список використаних джерел включає 127 найменувань. У разі звернення до іншомовних джерел використовувався їх авторський переклад.

Вступна частина написана повноцінно і включає усі складові, передбачені вимогами до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. У Вступі дисертант розкриває актуальність обраної проблеми та обґрунтовує доцільність досліджень. Мету сформульовано чітко, а завдання дослідження викладені логічно та послідовно.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження» – проаналізовано стан наукового дослідження проблематики реаліті-шоу в українській та зарубіжній літературі. Достатньо охарактеризовано поняттєвий апарат та методологію дослідження.

Другий розділ дисертаційного дослідження «Реаліті-шоу в аудіовізуальній культурі: особливості на сучасному етапі розвитку» присвячений висвітленню особливостей реаліті-шоу як жанроформи сучасної аудіовізуальної культури, класифікації та художнім засобам виразності як новітньому мистецькому інструментові впливу на розвиток культури. Показано, що «реаліті-шоу у культурологічному зрізі являє собою динамічну збалансованість соціально культурних та мистецьких процесів в актах взаємодії реального і віртуального світу» (с. 127), а також запропоновано, по-перше, вважати реаліті-шоу окремим аудіовізуальним форматом, а не «жанром» (дисипативною телевізійною жанро-формою, що відкрита для гібридизації з іншими телевізійними та кіно жанрами, взаємодіє з навколишнім середовищем в реальному часі, має слабку драматургічну структуру та вносить зміни відповідно до потреб зовнішнього середовища та виробничого процесу), і, по-друге, чітку класифікацію мети реаліті-шоу (загальні цілі, цілі за об'єктом спрямованості, цілі за тематикою реаліті-шоу, цілі за типом дії на глядача).

Значною науковою новизною також відзначається третій розділ дисертаційної роботи «Особливості реаліті-шоу в українському телевізійному просторі», у якому досліджуються західноєвропейський контекст та основні фактори появи реаліті-шоу в українському телевізійному просторі (дисипативний, етнокультурний, етнополітичний). Автор пропонує в історії реаліті-шоу в Україні умовно виділяти на три періоди розвитку (1991-2000 роки,

2001-2010 роки, та 2011-2020 роки) та аналізує їх, а також узагальнену класифікацію тематичної спрямованості реаліті-шоу в ефірі телевізійного простору України починаючи з 1991 року (змагальні, соціальні, інформаційно-пізнавальні, спостереження, кримінальні, стрім-шоу. На підставі огляду трьох десятиліть пройденого шляху від ігрових до соціальних реаліті-шоу, дисертант припускає, що «саме в соціальній спрямованості та вирішенні соціальних конфліктів (сім'я, мода, побут, їжа, комунікація, урбанізація, політика) полягає унікальність національної культури українців» (с. 178).

Усі три розділи дисертації Жукова В.В., відповідно до науково дослідних завдань, розкривають важливі аспекти обраної теми і змістовно їх наповнюють. Усі розділи дисертації органічно взаємопов'язані та мають внутрішню логіку викладу матеріалу.

8. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

За матеріалами дисертації опубліковано 9 наукових робіт: 4 статті, серед яких 3 – у фахових наукових виданнях України, 1 стаття – у закордонному виданні, 5 тез в матеріалах наукових конференцій. Дисертація оформлена згідно існуючих вимог і містить повноту інформації щодо основних положень, наукових трактувань, заключень та висновків, з повноцінним відображенням змісту відповідних розділів дисертаційної роботи.

9. Завершеність дисертаційної роботи та зауваження щодо її змісту та оформлення.

Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, у якому чітко зазначені мета і завдання, вірно обрані методологічні інструменти, витримана послідовність наукового пошуку. Вищесказане дозволяє вважати сформульовані в дисертації положення, висновки і практичні рекомендації науково обґрунтованими.

Принципових зауважень до дисертації немає. Віддаючи належне здобуткам дисертаційного дослідження Жукова В.В., разом з тим, не можна не звернути

увагу на деякі висновки і твердження, що викликають певні сумніви, недостатньо обґрунтовані положення, тощо.

1. У першому ж пункті новизни дисертант пропонує «культурологічне визначення» реаліті-шоу як «жанроформи, яка основана на реальності, провокує, спостерігає та супроводжує конфліктні ситуації та має на меті висвітлювати емоції людини та торкатись її приватного життя» (с. 17). Варто було б додатково обґрунтувати культуротворчий потенціал цього телевізійного формату вже на рівні дефініції, або, можливо, автор пояснить, у чому він полягає.
2. Серед видів конфліктів зазвичай виділяють два типи: зовнішній та внутрішній. В переліку конфліктів реаліті-шоу автор розширює їх перелік до п'яти: особистісний, міжособистісний, конфлікт між особою і групою, міжгруповий та соціокультурний конфлікт. В чому сенс такого розподілу?
3. У висновках до третього розділу зазначено, що зростаюча комерціалізація мистецтва є «позитивним зрушенням у сфері оригінальності» українських реаліті-шоу, але слідом за цим наголошено, що це «негативно впливає на формування світогляду громадян, передусім молоді» (с. 178). Як зазначають сучасні фахівці з креативної економіки, комерціалізація та комодифікація мистецьких проєктів і продуктів прямо залежить від попиту на них, від їхньої популярності. То чи не виходить, що сучасне суспільство, маючи сталий великий інтерес до подібного телевізійного формату, займається саморуйнуванням та анігіляцією культурних норм і засад, розбещуючи молоде покоління? Цікаві думки дисертанта з цього приводу.

Але усі зазначені зауваження жодною мірою не знижують загальної позитивної оцінки представленого дисертаційного дослідження. В роботі на високому науковому рівні розглянуто складні проблеми, пов'язані зі

становленням і функціонуванням реаліті-шоу на сучасному етапі та обумовлені темою дослідження, і висуваються цікаві наукові гіпотези та пропозиції.

Загальний висновок.

Дисертація Жукова В.В. на тему «Реаліті-шоу в аудіовізуальній культурі: особливості на сучасному етапі розвитку» є самостійною та завершеною науковою роботою, виконаною особисто дисертантом у виді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора.

Дисертаційна робота “Реаліті-шоу в аудіовізуальній культурі: особливості на сучасному етапі розвитку” за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, теоретико-методологічним та практичним підґрунтям й обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.), а її автор, Жуков Владислав Валерійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань «Гуманітарні науки» за спеціальністю 034 «Культурологія».

Офіційний опонент:

Професор кафедри філософії та педагогіки
Київського національного університету
культури і мистецтв,
д.філос.н., професор

I. P. Pecheranskyi
І.П. Печеранський

Підпис	<i>I. P. Pecheranskyi</i>
Начальник ВК	<i>I. P. Pecheranskyi</i>
“ ”	“ ”

